

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд на тема „Методологически проблеми на качеството на емпиричното социологическо изследване. *Примерен модел за оценка на качеството на емпирично социологическо изследване*” за присъждане на образователната и научна степен „Доктор“ по направление 3.1. „Социология, антропология и науки за културата“, разработена от Дарина Николаева Пейчева

Рецензент: проф. д.с.н. Светлана Стефанова Съйкова; Институт за изследване на обществата и знанието, БАН

1. Информация за докторантката

Д. Пейчева е завършила специалност „Социология” в СУ „Св. Кл. Охридски”. Магистърската ѝ степен е по специалност „Маркетинг”, УНСС.

Докторантката е обучавана по докторантска програма към Центъра за емпирични социални изследвания на Института за изследване на обществата и знанието към БАН. Обучението е осъществено в свободна форма през периода февруари 2010 – февруари 2013 г. Положила е успешно изпитите по програмата за кандидатските минимума.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита на разширено заседание на Центъра за емпирични социални изследвания (заповед № РД09-67/09.05.2013).

2. Обща характеристика на дисертационния труд

➤ Общият обем на дисертационния труд е от 255 страници. В структурата му са очертани въведение, четири глави, заключение, приложения и списък на използваната литература. Включени са 13 фигури и 6 таблици със статистически данни. Списъкът с литературата съдържа общо 175 заглавия, в т.ч. 32 на български и 143 на английски език. По темата на дисертационния труд са посочени общо 10 заглавия (1 статия и 9 доклада, изнесени на различни научни форуми). От тях 3 са на български и 7 на английски език.

➤ Актуалността на темата на дисертационния труд се предопределя от обекта и предмета на изследването и е добре изяснена с основната изследователска теза. Целта е двояко формулирана – да се изследват основно проблеми, засягащи качеството на

емпиричното социологическо изследване (ЕСИ) и да се предложат конкретни методологически и практически решения за цялостен контрол и оценка на качеството на ЕСИ. Задачите, които авторката решава са конкретизация на тези цели.

3. Съдържание и структура на дисертационния труд

➤ **В първа глава** въз основа на широк обзор на специализираната литература по темата се обсъждат теоретичните и методологическите проблеми, засягащи качеството на ЕСИ, понятийният апарат, предимствата и ограниченията на основните концепции за качеството. Представя се идеята за нивата на оценка на качествата (според методиката на ЕВРОСТАТ).

Изследвани са различни концепции за общата грешка на оценката и за управление на качеството не само на крайните резултати от ЕСИ, но и на елементите на процеса по тяхното производство въз основа на методиката на ЕВРОСТАТ за самооценка (главно DESAP).

➤ **Втора глава** е посветена на проблемите, засягащи общата грешка на оценката. Централно място тук заема анализът на рисковете за грешка по отделните ѝ елементи (по таблица 2 с оценките на Viemer и Lyberg), както и на значимостта на отделните фактори, които ги пораждат.

➤ **Трета глава** третира проблемите на качеството на ЕСИ и неговите резултати в един много по-широк контекст. Докато оценката на общата грешка засяга информационните продукти, произвеждани от ЕСИ, тук става дума за качеството на дейностите, чрез които се осъществяват ЕСИ от тяхното проектиране, през организирането им до тяхната практическа реализация. Това е принципно нов за българската социология подход. Сравнително нов е той и за изследванията, осъществявани от българските и европейските статистически институции, откъдето е заимстван. Основните акценти авторката поставя върху методиката за самооценка на качеството на извършваните дейности, съотнесени към установени стандарти, прилагани в статистическите учреждения, а също и в много престижни социални изследвания в международен мащаб (това важи особено за финансираните от европейските фондове). Рамката, в която се прави критичната оценка на подходите към осигуряване на високо качество се отнася предимно за международните

изследвания. И акцентите са поставени предимно върху проблема за сравнимостта на резултатите.

➤ **В четвърта глава** се представя и анализира подробно един примерен модел за оценка на качеството на емпиричното социологическо изследване. Той се основава на методики за самооценка на осъществените дейности. Сравненията се правят с определени стандарти или със заложените изисквания и критерии при проектирането на конкретното изследване. Основен инструмент е въпросникът за самооценка на елементите от проектирането и реализацията със съответни индикатори за качеството. С помощта на този въпросник се оценява цялостно качеството на основните елементи от процеса на производство на емпирична социологическа информация (фиг. 13). Ценното е, че въпросникът е апробиран и приложен на практика за самооценка на качеството на IV-то издание на Европейското социално изследване.

➤ **В заключението** се дават обобщените изводи и оценки на резултатите от извършената изследователска дейност по реализирането на дисертационния труд. Бегъл поглед е отправен и към възможните насоки за бъдещи изследвания върху третираната проблематика за качеството.

4. Оценка на получените научни и научно-приложни резултати

Научните постижения и приноси, съдържащи се в дисертационния труд могат да се представят в две основни групи:

4.1. Приноси за развитие на теорията и методологията на емпиричното социологическо изследване. Те касаят основно материята за контрола върху качеството на осъществените дейности и на крайните информационни продукти, произведени от ЕСИ. Към тези приноси следва да се отнесат:

а) Осветлените основни теоретични и методологически проблеми, засягащи управлението на качеството на ЕСИ;

б) Резултатите от критичния анализ на използвания понятиен апарат, на най-важните концепции и на ключовите индикатори и стандарти за оценка на качеството на ЕСИ;

в) Свързването на съвременните методологически постижения при оценка на качеството на статистическите изследвания с търсене на решения за контрола върху качеството на ЕСИ. Този принос заслужава особено внимание предвид

обстоятелството, че доминиращият подход при ЕСИ (освен всички други) е и съвкупностният;

г) Резултатите от обсъждането на важни систематизации и класификации на източниците и рисковете за грешки по отделните елементи;

д) Адаптацията и експерименталното приложение на методиката за самооценка на качеството на дейностите в ЕСИ – от проектирането, през организацията, до неговата реализация.

4.2. Приноси с научно-приложен характер. Към тях следва да се отнесат:

а) Конструираният и апробиран въпросник за самооценка на качеството на основните елементи от цялостния производствен процес, чрез който се осъществява ЕСИ. Както и съответните индикатори и стандарти, използвани като критерии при оценката. Методиката безспорно подлежи на по-нататъшно развитие, но идеята за самооценките на процеса „от А до Я” е ценна със съдържащите се в нея евристични заряди, засягащи не просто контрола на крайния продукт, но и по-общо – управлението на качеството. Опитът от прилагането на тази методика със сигурност ще обогати практиката на ЕСИ у нас;

б) Направеният критичен анализ на допуснатите отклонения от приетите индикатори и стандарти при приложение на инструментите на методиката в международно социологическо изследване – четвъртото издание на Европейското социално изследване в България е добра основа за неговото по-нататъшно усъвършенстване;

в) Пренесените и интегрирани стандарти за оценка на качеството в разглежданата област. Те са насочени към обогатяване на българската практика.

Изложените научни постижения и приноси свидетелстват за успешно реализиране на целта и задачите на дисертационния труд.

Авторефератът отразява адекватно съдържанието на труда. Самооценката на приносите на докторантката са напълно реалистични.

5. Критични бележки

Към съдържанието на дисертационния труд могат да се направят критични бележки, които не омаловажават общата положителна оценка на постигнатите

резултати. В бележките по-долу доминират препоръките за бъдещите изследвания на докторантката по тази материя. Накратко те са:

5.1. Струва ми се, че трудът би спечелил много, ако в него (преди евентуалното му публикуването) се представи един теоретичен модел на изследвания обект – качеството с основните компоненти, чрез които се осъществява цялостния процес на производство на емпирична социологическа информация, както и на общата грешка на оценката на параметрите. Тук би било и мястото на третиране на само на източниците, но и на факторите, пораждащи отклонения между параметъра и неговата оценка.

5.2. Втора глава е посветена основно на теорията и методологията за оценка на общата грешка на абстрактно-теоретично ниво. Конкретните оценки тук и по-нататък на общата грешка не се правят (има предвид Европейското социално изследване). Това налага в ограничителните условия да се отбележи изрично този факт. За да не се допуснат недоразумения в очакванията на читателите. В този смисъл и фокус групите остават извън дефинираната ограничителна рамка.

5.3. Не става ясно защо в труда липсва идеята за максимално допустимата стохастична грешка. Както е известно, тя има ключово значение и е свързана пряко с търсене на компромисно решение между размера на грешката и разходите по емпиричното социологическо изследване.

5.4. На стр. 114 стохастичната грешка се представя с две различни формули. Не се изяснява обаче, имат ли те различен познавателен смисъл и каква идея се има предвид с тяхното третиране в труда.

5.5. В трета глава е представена една програма на Гроувър. Отнася се до един модел за проектиране на ЕСИ. Но, както е известно, той не е единствен. У нас има доста литература по въпроса. Добре би било преди евентуално публикуване на труда авторката да представи и оцени критично съществуващите модели у нас и в чужбина.

5.6. Съгласна съм с докторантката, че концепцията за оценка на общата грешка е ключова. Според мен обаче, още по-важна е концепцията за контрола върху качеството на цялостния процес на емпиричното социологическо изследване, т.е. концепцията за управление на качеството на емпиричното социологическо изследване. Оценките на общата грешка логично се включват в тази по-обща концепция.

Заклучение

Представените в настоящата рецензия безспорно положителни оценки на приносите и постиженията, съдържащи се в дисертационния труд ми дават основание да предложа на почитаемите членове на Научното жури да гласуват за присъждането на образователната и научна степен „Доктор” на Дарина Николаева Пейчева.

16. 06. 2013.
София

Подпис:
(Проф. д.с.н. Св. Съркова)

D:\backup\My Documents\SEK CIA\Darina-PhD\2013\Рецензии\Рецензия-Съркова.doc
16.6.2013 г.